

Europa: una nova Extrema-Dreta

Xavier Casals

Xavier Casals, Historiador. Professor de la Universitat Ramon Llull.

Europa: una nova Extrema-Dreta

©Xavier Casals

*Edita: Fundació Rafael Campalans
Via Laletana, 38
08003 Barcelona
Tel. 93 319 54 12
Fax 93 319 98 44
e-mail: fundacio@fundaciocampalans.com
www.fundaciocampalans.com*

Impressió: Anagrafic, S.L. - Tel. 93 372 32 62

ISSN: 1138-4514

Dipòsit legal: B-47.542-97

EUROPA: UNA NOVA EXTREMA DRETA

L'espectacular resultat obtingut pel Partit Liberal d'Àustria [Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ] a les eleccions legislatives de 1999 (27.2% dels vots) i el seu accés al govern (tot assumint la vicecancelleria i cinc ministeris) va mostrar novament la importància adquirida pels partits d'extrema dreta a Europa occidental des de mitjans dels anys vuitanta, quan el Front Nacional francès [Front National, FN], dirigit per Jean-Marie Le Pen, obtingué el 10.9% dels vots i 10 escons a les eleccions europees de 1984. D'ençà aleshores, diverses formacions d'ultradreta han conegut avenços que han alternat amb retrocessos en nombrosos països. Les més destacades han estat, al marge del FPÖ i el FN, el Bloc Flamenc [Vlaams Blok, VB] i el Front Nacional francòfon a Bèlgica, els Republicans [Republikaner, Die Rep] alemanys; el Partit del Progrés norueg [Fremskrittspartiet, FrP] i el danès [Fremskridtpartiet, FrP] (així com la seva escissió que constituí el Partit Popular Danès [Danks Folkeparti, DF] el 1995); Nova Democràcia [Ny Demokrati, ND] a Suècia; els Demòcrates de Centre holandesos [Centrumdemocraten, CD]; l'Aliança Nacional [Alleanza Nazionale, AN] i la Lliga Nord [Lega Nord, LN] a Itàlia i la Unió Democràtica de Centre [Union Democratique du Centre, UDC] a Suïssa.

Aquests partits configuren un extremisme de dreta nou, que aplega partits protestataris i xenòfobs que compten amb un suport electoral interclassista i que suposen una ruptura clara respecte de la ultradreta nostàlgica i corporativa. Lluny d'ésser un *fenomen recurrent* (una reedició dels feixismes d'entreguerres), la nova extrema dreta constitueix un *fenomen emergent* de dimensió internacional: no hem d'oblidar els casos com d'Una Nació [One Nation] a Austràlia; el Partit de la Reforma [Reform Party] al Canadà; o Nova Zelanda Primer [New Zealand First] a Nova Zelanda¹. Aquest treball, però, analitza els trets característics de la nova ultradreta a Europa occidental, les dinàmiques polítiques que l'han afavorit (més enllà de les diferències existents entre els partits que hom pot adscriure a aquest corrent ideològic) i les estratègies de contenció que han estat emprades.

---

1 Sobre el Reform Party, New Zealand First i One Nation, vegeu H.-G. Betz, S. Immerfall (eds.), *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (St. Martin's Press, New York, 1998), pp. 173-218. Sobre la dimensió transnacional de la ultradreta vegeu J. Kaplan, L. Weinberg, *The Emergence of a Euro-American Radical Right* (Rutgers University Press, Nova York, 1999), que al·ludeix a la possible creació d'una *comunitat virtual* (pp. 158-168 i 196).

La recerca d'una definició

Quina és la realitat que designem com la vella ultradreta? El politòleg Piero Ignazi al·ludeix a una extrema dreta que caracteritza com *tradicional* i que contraposa a la nova, la qual anomena *postindustrial*. Segons Ignazi,² la vella ultradreta es caracteritza per estar vinculada a la tradició feixista, preconitzar la instauració d'un ordre generalment corporatiu (atorga un paper rellevant a l'Estat) i recórrer a mecanismes de representació no individuals. La inviabilitat de la restauració dels feixismes derrotats el 1945 o de les dictadures anticomunistes de la Guerra Freda (salazarisme, franquisme, règim dels coronels) ha conduït els seus partits a la marginalitat. En aquest aspecte, després de la transformació de l'antic Moviment Social Italià [Movimento Sociale Italiano, MSI] en Aliança Nacional el 1994, la resta de partits que n'han estat emblemàtics han desaparegut o tenen un caire testimonial (com Fuerza Nueva a Espanya, o la Unió Nacional Política [Ethniki Politiki Enosis] a Grècia). Cal destacar, però, els casos de la Unió del Poble Alemany [Deutsche Volkunion, DVU] i del Partit Nacional-Demòcrata [Nationaldemokratische Partei Deutschlands, NPD] a Alemanya, que han recuperat presència electoral en la dècada dels anys noranta i han esdevingut competidors dels Republicans; i el del Moviment Social Flama Tricolor [Movimento Sociale Fiamma Tricolore, MSFI] a Itàlia, nascut com a resultat d'una escissió del MSI quan aquest esdevingué AN. Aquests partits presenten una mescla de tradició nazifeixista i d'elements innovadors (vegeu en la taula 1 una classificació feta per Piero Ignazi; en cursiva hi hem afegit partits esmentats per nosaltres).

Davant d'aquesta extrema dreta *tradicional* n'ha emergit una altra de nou tipus, la *postindustrial*. Llurs partits volen respondre als reptes de la societat actual sense identificar-se amb el feixisme històric, fet que no impedeix que esdevinguin formacions antidemocràtiques i xenòfobes i cerquin la complicitat dels nostàlgics. Ignazi els designa amb aquest terme perquè han sorgit "*dels conflictes de la societat postindustrial, on els interessos materials no són centrals; on les classes socials (burguesia i classe obrera) ja no estan ni ben definides en els seus contorns, ni tampoc són centrals com en el passat i on llurs interessos divergents ja no funden totalment el conflicte polític*".³

---

2 P. Ignazi, *L'estrema destra in Europa* (Il Mulino, Bolònia, 1994), especialment pp. 51-53; "The Extreme Right in Europe: a Survey", a P. H. Merkl i L. Weinberg (eds.), *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties* (Frank Cass, Londres i Portland, 1997), pp. 47-64.

3 P. Ignazi, "Les partis d'extrême droite: les fruits inachevés de la société post-industrielle", a P. Perrineau (ed.), *Les croisés de la société fermée. Les extrêmes droites en Europe* (Editions de l'Aube, en premsa).

Taula 1. Classificació de partits d'extrema dreta

Partits d'extrema dreta tradicional	
Itàlia	Movimento Sociale Italiano [MSI]
Alemanya	Nationaldemokratische Partei Deustchlans [NPD] <i>Deutsche Volksunion [DVU]</i>
Gran Bretanya	British National Party [BNP]
Holanda	Centrumpartij '86 [CP'86]

Partits d'extrema dreta postindustrial	
Àustria	Freiheitliche Partei Österreichs [FPÖ]
Bèlgica	Vlaams Blok [VB] // Front National Belgique [FNB]
Dinamarca	Fremskridtspartiet [FRP] <i>Danks Folkeparti[DF]</i>
França	Front National [FN]2
Alemanya	Die Republikaner [REP]
Suïssa	<i>Union Democratique du Centre [UDC]</i>
Holanda	Centrumdemocraten [CD]
Noruega	Fremskrittspartiet [FrP]

Font: P. Ignazi, "The Extreme Right in Europe", a P. H. Merkl, L. Weinberg, (eds.), The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties (Frank Cass, Londres i Portland, 1997), p. 53.

Per la seva banda, el polític Pierre-André Taguieff ha emprat el terme *nacional-populisme* per designar la nova ultradreta, de la qual el Front Nacional francès és el partit més emblemàtic. Taguieff al·ludeix així al fet que el nou extremisme fa una apel·lació al poble centrada en la seva dimensió *nacional*. Hom suposa que el conjunt del poble és *homogeni*, més enllà de la divisió de classes, de manera que aquest es confon amb el conjunt de la nació i està dotat d'una unitat substancial i d'una identitat permanent. Aquesta dimensió *identitària-nacional* fa que Taguieff designi a la nova ultradreta com a *nacional-populista*. En síntesi, el que diferenciaria els partits nacional-populistes del populisme protestatari seria que l'objecte de la seva denúncia i crítica prioritària no serien tant *els de dalt* (les elits de govern o de partit), com *els de davant* (els estrangers). "Més exactament: les elits –diu Taguieff– són rebutjades en la mesura que són percebudes com el partit de l'estranger. L'anti-elitisme es troba aquí subordinat a la xenofòbia. El populisme integrat al

nacionalisme fa sorgir una figura nova de l'enemic: l'estranger-invasor, tot nodrint l'imaginari de l'exclusió. La defensa de la identitat nacional implica aquí la denúncia de la immigració-invasió: la identitat nacional és afirmada en la mida que aquesta es troba suposadament amenaçada".⁴

Finalment, considerem interessant igualment la definició més simple –i també més operativa– que fa el politòleg Hans-Georg Betz. Aquest considera que el nou extremisme de dreta reuneix aquells partits i moviments d'ultradreta que es caracteritzen per un "*radicalisme programàtic i una apel·lació populista*". D'una banda, propaguen una *transformació socioeconòmica radical del status quo socioeconòmic i socio-cultural*. D'altra banda, recorren a un discurs populista (*populist appeal*) codificat en uns termes tan reduccionistes com maniqueus i que ofereix visions simplistes de problemes complexos tot retratant una "*societat en blanc i negre*".⁵ En qualsevol cas, al marge de les denominacions emprades (extrema dreta postindustrial, nacional-populisme) hom ha constatat una innovació en relació a l'antiga ultradreta i que ens trobem davant d'un fenomen polític nou, amb una clara dimensió populista.⁶

Identitat i protesta

Tot simplificant, la protesta i la identitat han esdevingut les banderes ideològiques de la nova ultradreta. En aquest sentit, els nacional-populismes refusen la igualtat, política i social, i s'oposen radicalment als sistemes democràtics establerts, sense enfrontar-s'hi de manera oberta. Dotats de lideratges carismàtics, aquests partits apel·len sistemàticament al poble *sa* i es consideren el seu únic portaveu legítim. S'erigeixen en defensors de *l'home del carrer*, davant les oligarquies polítiques *corruptes* i les amenaces de la globalització, que –seguint els eixos programàtics d'aquests partits– podríem sintetitzar en tres aspectes.

En primer lloc, la presència d'immigració forània, procedent del Tercer Món o d'antics països comunistes de l'Est, la qual és percebuda com un perill i convertida en boc expiatori dels problemes socials. En conseqüència, hom exigeix mesures

---

4 P.-A. Taguieff, "Le populisme", *Encyclopaedia Universalis* (www.Universalis-edu.com). Sobre l'ús del terme «populisme» per definir la nova ultradreta vegeu Y. Mény, Y. Surel, *Par le peuple, pour le peuple. Le populisme et les démocraties* (Fayard, La Flèche, 2000).

5 H.-G. Betz, S. Immerfall (eds.), *The New Politics*, pp. 3-4.

6 Sobre els problemes de definició de la nova extrema dreta, vegeu una aproximació recent a P. Hainsworth, (ed.), *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream* (Pinter, Londres i Nova York, 2000), pp. 4-14.

qualificades de *preferència nacional*, és a dir, que beneficiïn sistemàticament els autòctons, que limitin tant el nombre d'immigrants com els ajuts que reben i les concessions de nacionalitat. Hi ha lemes força explícits en aquest sentit, com "*un milió d'immigrants = un milió d'aturats més*", utilitzat pel FN el 1974, o "*Ple!, n'és ple!* [d'immigrants]" del CD holandès. La Lliga Llombarda autonomista (que el 1992 esdevingué la LN), al seu torn, denuncià en el seu primer manifest (1982) que "*totes les funcions de l'aparell estatal a la Llombardia són cada cop menys en mans dels llombards*", una situació "*deliberadament construïda pel sistemàtic desenvolupament d'un projecte precís del govern romà, dissenyat a partir d'una immigració programada d'altres gentes als nostres territoris*". La segona amenaça seria la percepció d'una pèrdua de sobirania a causa de la integració en institucions supraestatals (especialment les de la Unió Europea, però també en organismes com l'OTAN). El tercer temor seria el de la pèrdua de la *identitat nacional*, davant la uniformització que suposen els processos de globalització, amb l'expansió de l'anomenat *pensament únic*.

Enfront totes aquestes amenaces la nova ultradreta es proclama l'única defensora dels interessos nacionals, els veritables *partits nacionals*. El manual del militant editat pel FN el 1991 era explícit al respecte, en autodefinir aquesta formació com "*el partit de França davant del partit de l'estranger*":

"La classe política sota la cobertura d'una política anomenada d'integració accepta la invasió d'immigrants del Tercer Món i organitza en nom d'Europa la dissolució de la nostra Nació dins d'un vast conglomerat mundialista obert a totes les influències i a totes les penetracions.

A la inversa, el Front Nacional es reclama defensor de la nostra nació i de la nostra identitat. Sabem que hom no pot construir l'esdevenidor sense estar orgullós de llur passat i que hom no es pot obrir als altres sense estar orgullós i conscient dels valors que encarna. En aquest sentit, el Front Nacional és el partit de França en front del cosmopolitisme del partit de l'estranger".

Tanmateix, quin contingut té la *identitat nacional* pel nou extremisme de dreta? El discurs *nacional-identitari* del FN francès, que ha estat emblemàtic dels postulats del nacional-populisme i ha influït en els seus nombrosos partits epigons, és didàctic i explícit. Le Pen ha afirmat que "*La 'nació' és una comunitat de llengua, d'interès, de raça, de records, de cultura on l'home es desenvolupa. S'hi troba vinculat per llurs arrels, llurs morts, el passat, el llegat i el patrimoni* [l'hérédité et l'héritage]. *Tot el que*

---

7 Institut de Formation Nationale, *Militer au Front* (Editions Nationales, Paris, 2ª ed. 1991), p. 44.

la 'nació' li transmet en el seu neixement *posseeix ja un valor inestimable*", i que cal preservar aquest patrimoni i "*no dilapidar-lo en profit de passatgers clandestins*". La immigració, des d'aquest prisma, és associada a la delinqüència i al dèficit econòmic de l'Estat (a causa del cost de les prestacions socials que pretesament reben els nousvinguts). Per aquest motiu, Le Pen considera que la *Revolució Francesa* veritable "*passa per una reforma del codi de la nacionalitat, l'expulsió dels clandestins i delinqüents estrangers, el retorn progressiu dels treballadors immigrants associat al desenvolupament dels països del Tercer Món, el desenvolupament d'una política de preferència nacional en matèria d'ocupació i prestacions socials*".

En síntesi, la *identitat nacional* no és un fet únicament cultural, sinó una condició inherent al naixement dels individus i que cal preservar mitjançant l'ús sistemàtic de criteris de *preferència nacional* (demanda materialitzada en la consigna frontista "*les Français d'abord!*", "els francesos primer!"). D'aquesta manera, el pla biològic adquireix tal transcendència ("*La veritat suprema, la realitat biològica*", manifesta Le Pen) que conforma el que Taguieff ha qualificat com "*bio-materialisme místic*".⁸ Discursos similars al lepenista es repeteixen amb diferents registres en els partits nacional-populistes: el FPÖ, per exemple, llençà el 1992 la campanya "*Àustria primer!*", amb la qual exigia que el país no fos receptor d'immigració, reclamava la seva contenció fins que l'atur descendís al 5% i instava a limitar el nombre d'escolars que no tinguessin l'alemany com a llengua materna. El mateix any la UDC suïssa impulsà una iniciativa *contra la immigració clandestina*, que no prosperà.

En aquest marc, hom ha caracteritzat el nou extremisme dretà com un *extremisme del Welfare State o Welfare State chauvinism*. Com assenyala Patrick Hassenteufel, atès que l'Estat del Benestar "*encarna el sistema econòmic i social associat als règims democràtics occidentals des de la Segona Guerra Mundial. El seu qüestionament simbolitza d'aquesta manera una ruptura forta amb el sistema social dominant*".⁹ Per ell, però, més que un populisme de Welfare, n' existeixen varis, ja que considera que l'erosió del *Welfare State* es produeix des de tres perspectives diferents: la del *populisme liberal*, la del *xenòfob* i la del *regionalista*. El primer (representat per l'FPÖ) denuncia l'Estat del Benestar com una màquina al servei d'una *burocràcia social* que perpetua desigualtats, de manera que té un caràcter *oligarquic i anti-igualitari*. El *populisme xenòfob* (representat pel FN, els Republicans o el Partit del Progrés danès) critica l'atenció social als immigrants i reclama la instauració de principis discriminatoris en el funcionament del *Welfare State*.

---

8 P.-A. Taguieff, "Un programme révolutionnaire", a N. Mayer, P. Perrineau (dirs.), *Le Front National à découvert* (Presses de Sciences Po, París, 2^a ed. 1996 [1^a ed. 1989]), p. 215.

9 P. Hassenteufel, "Le national-populisme, un populisme du Welfare?", a P. Perrineau (ed.), *Les croisés de la société fermée* (en premsa).

Finalment, el *populisme regionalista* (representat per la LN i el VB) denuncia un pretès afavoriment de l'Estat a d'altres comunitats en detriment de les que suposadament hi contribueixen més: la Lliga Nord clama contra el Sud *assistit* i el Bloc Flamenc blasjava el 1998 en la seva pàgina web que hi havia "*un fluxe monetari continu de Flandes a Valònia*" "*més elevat que les inversions d'Alemanya de l'Oest a l'antiga RDA*".¹⁰

Líders, partits i electors

Els partits nacional-populistes tenen líders carismàtics, que es presenten com a *tribuns de la plebs* ("*Le Pen, le peuple*" és la llegenda d'un cartell electoral del FN de 1988) i exerceixen una atracció decisiva sobre els electors. Alhora, disposen d'un control total sobre el partit, amb el qual s'identifiquen de manera indissociable. Així, hom ha assenyalat que l'FPÖ actua com el portaveu de les opinions personals de Haider; Umberto Bossi, per la seva banda, manifesta que "*Bossi és la Lliga i la Lliga és Bossi*". Aquest fet, lògicament, dificulta les escissions. Així, l'escissió cismàtica que experimentà el FN francès el 1999, quan el *nombre dos* del partit -Bruno Mégret- se'n separà i creà l'actual Moviment Nacional Republicà [Mouvement National Républicain, MNR], fou deguda justament al fet que el lepenisme sobrepassà durant els anys noranta el seu estadi de moviment polític identificat amb un líder-oracle i experimentà una institucionalització com a partit: tot simplificant, hom ja no votava exclusivament a un líder, sinó també a unes idees.¹¹

En aquest sentit, cal destacar que el FPÖ i el FN francès (abans de patir l'escissió del MNR) han construït sòlides organitzacions partidistes, tot eliminant la competència en l'espai d'extrema dreta, bé en dur-la a la marginalitat o bé en absorbir-la. Així, el FN ha estat designat com *un partit ecumènic* (Alain Rollat) o *d'extremisme cacht-all* (Herbert Kistchell) per la seva capacitat d'integrar les diverses famílies polítiques ultradretanes. A Alemanya, en canvi, atès que existeixen tres formacions concurrents (Republicans, DVU i NPD), amb estratègies diferents i mancades d'un líder carismàtic, no s'ha consolidat un gran partit ultradretà, tot i el milió i mig de vots que sumen les tres sigles: 905.200 els Republicans, 600.194 la DVU i 126.148 el NPD. Actualment aquestes formacions reparteixen llur presència en els parlaments de quatre *Länder* (Bremen, Baden-Württemberg, Brandenburg i Saxònia-Anhalt), però són absents al parlament estatal.

10 Pàgina consultada el 10/X/2000 (www.vlaams-blok.be/brochurefrans.htm).

11 Sobre la ruptura, vegeu les versions contrastades en sengles auto-entrevistes: B. Mégret, *Le chagrin et l'espérance. Du FN au MNR. Entretien avec Christophe Dungalhoeff* (Editions Cité Liberté, Paris, 1999) i F. Delancourt, *Crime contre le FN. Avec un entretien exclusif de Jean-Marie Le Pen* (Editions Objectif France, Paris, 2000).

La nova ultradreta vol distanciar-se del passat mitjançant una imatge innovadora (és el cas de Haider, amb un *look* juvenívol que defuig la identificació amb un polític professional) i evita mencions evidents al passat nazifeixista en llur propaganda escrita i àudio-visual, a desgrat que els líders populistes hi facin al·lusions calculades per tal de captar un electorat nostàlgic (l'any 1987, per exemple, Le Pen afirmava que les cambres de gas no havien estat més que un *detall* en la història de la Segona Guerra Mundial; i el 1991, Haider qualificà la política laboral del III Reich com a *correcta o amb aspectes positius*). En aquest sentit, hom ha constatat que les anomenades tesis *revisionistes* de la història (les quals, essencialment, banalitzen el genocidi jueu comès pels nazis i rehabiliten els règims col·laboracionistes) han emergit mediàticament a l'hora que ho ha fet aquest nou extremisme de dreta.¹²

De fet, els dirigents populistes acumulen una llarga experiència com a militants polítics, amb una trajectòria que reflecteix l'equilibri entre *tradició i modernitat* de la nova ultradreta. En efecte, Le Pen fou el diputat més jove de França en 1956, dins les llistes *poujadistes*; Haider, procedent d'una família fortament influïda pel nazisme (els seus pares foren membres actius de les Joventuts Hitlerianes), esdevingué el 1979 el diputat austríac més jove; Karel Dillen, líder fundacional del VB (que ara té el seu cap visible en el jove Filip Dewinter, format políticament en el Bloc), nascut el 1925, s'alineà amb el nacionalisme flamenc col·laboracionista en els anys de l'ocupació alemanya; Gianfranco Fini, d'AN, pertanyé al MSI des de la seva joventut; Franz Schönhuber, dirigent fundacional dels Republicans, es formà en medis nazis (nascut el 1923, el 1942 s'adherí al NSDAP) i en la postguerra inicià una trajectòria aparentment *camaleònica*: evolucionà vers l'òrbita socialista, després a la de la CSU bàvara i se'n separà per liderar el nou partit. Bossi, nascut el 1941, dugué una trajectòria política més erràtica i tardana: inicià la seva militància en el Partit Comunista el 1975, el 1979 es vinculà a l'autonomisme i el 1987 esdevingué senador de la Lliga Llombarda. Com es pot constatar, doncs, al capdavant dels nacional-populismes no acostumem a trobar *homines novi*, sinó -en general- polítics experimentats i que majoritàriament començaren llur militància en el si del neofeixisme.

Aquesta imatge de novetat/actualitat compta amb una *mise en scène* acurada, tant en el vessant mediàtic com en el del llenguatge. Quant al primer, és important tenir present que -en general- ens trobem davant de bons comunicadors: Le Pen adoptà mètodes dels telepredicadors nordamericans; Schönhuber animà un popular programa de la TV bàvara; Haider, fins i tot, debutà com a cantant el 2000 amb el nom artístic de *Jörg de Caríntia*. A la vegada, la imatge pública del líder i del partit

---

12 Vegeu, quant al FN, V. Igounet, *Histoire du négationnisme en France* (Seuil, París, 2000), pp. 489-546. Quant al cas flamenc, és interessant J. Anthierens, *Les liaisons dangereuses d'Irma Laplasse... et de la Flandre* (EPO, Brusel·les, 1996).

és cuidada i hom empra els moderns mètodes de màrqueting polític. Quant al llenguatge emprat, aquest es caracteritza pel seu to directe (quan no calculadament matusser) i pel fet que l'apel·lació al *poble* hi ocupa un rol central. Com assenyala Taguieff, *el poble és invocat "com a 'demos' i com a 'ethnos', contra les elits i contra l'estranger. Aquesta estructura polèmica ('estar contra') [...] pressuposa una sacralització del 'poble', mitificant aquest com a un, homogeni i autèntic". D'aquesta manera, el discurs es vertebra entorn de dos esquemes: "els 'petits' contra els 'grossos' (o els 'simples', els sans i els 'honestos', els de baix contra els de dalt, elits corruptes i corruptores) i el 'poble' autèntic, arrelat en la seva 'identitat' [...] contra els 'cosmopolites', el 'partit de l'estranger' o el 'partit dels estrangers'".*¹³

Haider ha estat taxatiu en la denúncia de l'oligarquia política: "*En realitat, Àustria no és una democràcia que funcioni, sinó que és una democràcia autoritària en fase de desenvolupament sota el control dels partits amb llicència, autoritzats per les forces d'ocupació, però que mai foren fundats per la població*", d'on conclou que hom assisteix al "*retorn de l'austro-feixisme*", encarnat pels socialdemòcrates i demòcrata-cristians. Així, la nova extrema dreta explota els sentiments anti-partit i fa el que Gilles Ivaldi ha anomenat "*la política de l'anti-política*".¹⁴ Ara, segons Ivaldi, el conjunt de la classe política s'ha convertit en el blanc privilegiat de llurs atacs: la "*bande des quatre*" (al·lusió al partit socialista, al comunista, la Union Démocratique Française [UDF] i el Rassemblement pour la République [RPR]) en el cas del FN, *altparteien* en el del FPÖ, *partitocrazia* en el del MSI-AN o *mafia politique* en el del VB. A la vegada, les formacions ultradretanes cerquen denominacions alternatives a les de partit: *Bloc*, *Moviment*, *Front*, (de fet, el FPÖ assajà sense èxit d'eliminar la paraula partit i el 1995 prengué fugisserament el nom de *Die Freihetlichen*, Els Liberals).

Paradoxalment, el fet que alguns dels líders populistes que clamen contra els *grossos* tinguin un patrimoni personal notable no minva l'atracció que exerceixen sobre el vot popular. Le Pen posseïx un patrimoni extraordinari atorgat pel testament d'un militant (1976), Hubert Lambert (propietari d'una important productora de ciment), que li deixà 30 milions de francs el 1977 abans de pagar impostos;¹⁵ Haider compta amb considerables recursos econòmics personals (valorats en 15 milions de dòlars el 2000) gràcies al llegat d'un oncle que s'enriquí

13 P.-A. Taguieff, "Populismes et antipopulismes: le choc des argumentations", *Mots*, 55 (juny 1998), pp. 5-6.

14 G. Ivaldi, "L'extrême droite ou la crise des systèmes de partis", *Revue Internationale de Politique Comparée*, vol. 16, n. 1 (1999), pp. 226-229.

15 Vegeu G. Bresson, C. Lionet, *Le Pen. Biographie* (Seuil, Paris, 1994), pp. 315-351.

16 Vegeu L. Hubert, *Jörg Haider: le successeur? L'idéologie du Parti de la Liberté autrichien (FPÖ)* (Editions du Félin/Editions Luc Pire, Paris, 2000), p. 95.

quan l'*Anschluss* forçà els jueus a vendre llurs propietats;¹⁶ Christoph Blocher (dirigent de la UDC suïssa) és accionista majoritari de la química EMS-Chemi (amb fàbriques a Xina i Estats Units);¹⁷ Gerhard Frey, líder de la DVU i l'editor de premsa ultradretana més important d'Alemanya, té una fortuna que el 1998 es calculava en 100 milions de marcs.¹⁸

Però el discurs nacional-populista, amb l'excepció dels temes centrals apuntats, presenta nombrosos girs conjunturals. La LN evolucionà de l'autonomisme vers el federalisme primer i vers el separatisme més tard, tot impulsant la constitució d'un Estat propi, l'anomenada Padània. El FPÖ es plantejà el 1998 adoptar un cristianisme militant (*wehrhaftes Christentum*) tradicionalista tàctic, tot bandejant el seu anticlericalisme virulent, per tal de guanyar electorat conservador. Al seu torn, el VB assajà de captar el vot francòfon d'ultradreta de Brussel·les amb una campanya bilingüe endegada el 1996.

Aquest *tacticisme* s'ha palesat clarament en el camp econòmic, ja que els partits d'extrema dreta han abandonat unes marcades posicions *neoliberals* inicials (contradictòries amb llurs demandes de control d'immigració i protecció social pels menys afavorits) per assumir-ne d'altres més proteccionistes, combinades amb dosis d'autoritarisme. Aquest darrer vaivé, tot i comportar dissidències en els partits (el MNR en el cas del FN; el Liberal Forum en el cas del FPÖ o el DF en el cas del FrP danès), no ha influït negativament en l'electorat, al contrari: ha atret un important vot obrer.

Aquesta última consideració ens remet a l'anàlisi del suport dels nacional-populismes, amb un electorat que -a grans trets- reuneix sis característiques remarcables. En primer lloc, el fet de ser predominantment *masculí* (eren homes el 61% de votants del FPÖ el 1990; el 61% dels del FN el 1988; i el 64% dels dels Republicans el 1989) i, en aquest sentit, asimètric respecte al dels partits qualificats d'*esquerra llibertària (els verds)*, en els que predominen les *dones*.¹⁹ En segon lloc, és *jove*: el FN a les eleccions legislatives de 1997 captà el 27,4% de menors de 40 anys

---

17 J. Ziegler, "Suiza, una peligrosa crisis de identidad", *La Vanguardia-Revista* (6/II/2000), p. 4.

18 Sobre l'empresa editorial de Frey, vegeu P. Moreau, *Les héritiers du IIIe Reich. L'extrême droite allemande de 1945 à nos jours* (Seuil, Paris, 1994), pp. 227-228; J. Y. Camus (dir.), *Les extrémismes en Europe. État des lieux 1998* (CERA/Éditions de l'Aube, Paris, 1998), p. 33.

19 Cal recordar que l'extrema dreta reivindica una visió tradicional i organícista de la família -segons el Front Nacional és la *cèl·lula base de la societat*- que implica una permanència dels rols tradicionals de les dones. En aquest sentit, vegeu M. Durham, *Women and fascism* (Routledge, Londres/Nova York, 1998), especialment pp. 74-94; J. De Leeuw, H. Peemans-Pouillet (coords.), *L'extrême droite contre les femmes* (Éditions Luc Pire, Brussel·les, 1995).

(sense batxillerat i amb baix nivell d'estudis) i el 19% de votants de 18 a 24 anys; el FPÖ a les europees de 1999 captà un 28% de vots de menors de 30 anys. En tercer lloc, és un electorat *interclassista* canviant, si bé amb un *component elevat de vot obrer*: el FN obtingué el 30% del vot obrer i el 25% del dels aturats a les presidencials de 1995 (hom, fins i tot, ha designat amb els termes de *gaucho-lepénisme i ouvriéro-lepénisme* aquesta proletarització del partit).²⁰ En quart lloc, és un electorat amb *un nivell d'estudis baix*, tant a França, Alemanya i Dinamarca com a Àustria. En cinquè lloc, són partits que han superat el clivatge dreta/esquerra en apel·lar a la protesta i la identitat i han aconseguit adreçar-se a un electorat heterogeni: Filip Dewinter, líder del VB, afirmà que llur partit devia l'èxit al fet que havia estat capaç de "*reemplaçar el vell clivatge del capital i del treball, per un nou eix que oposava el poble i la identitat al multiculturalisme*". Un electorat en el que, consegüentment, hi tenen un pes important els votants *ninistes*; és a dir, aquells que no se senten "*ni de dretes, ni d'esquerres i voten contra els altres partits, contra la classe política i el sistema*".²¹ Finalment, cal destacar que sobretot és un electorat *urbà*.

Quines són les raons que duen l'electorat a votar les formacions nacional-populistes? És un vot d'adhesió o de protesta? Existeix un canvi en l'electorat obrer? Els seus votants són *modernization losers* (*perdedors de la modernització*)? La resposta a aquestes qüestions és objecte encara de debat. Aquests partits compten amb un vot d'adhesió, però també són un receptacle de totes les protestes. Igualment, tot i que la ultradreta capta molts votants que veuen amenaçat llur estatus (o que el perden), encara obtenen més vots d'aquells que veuen aturada llur ascensió social.²² Respecte a la importància adquirida pel vot obrer ultradretà, es constata que els nacional-populismes atrauen obrers que comparteixen llurs valors polític-socials, però dels quals solament una part molt reduïda hauria votat partits d'esquerres en eleccions precedents. És a dir, no s'hauria produït una *mutació* de l'electorat obrer, sinó un ajustament entre l'oferta i la demanda que hauria dut a les urnes a un electorat obrer que no era votant tradicional de partits d'esquerra i que ara es pronuncia per l'extrema dreta.²³

20 Vegeu N. Mayer, *Ces Français qui votent FN* (Flammarion, Saint-Amand-Montrond, 1999), pp. 85-87, 112-114 i 214-222; P. Perrineau, *Le symptôme Le Pen. Radiographie des électeurs du Front National* (Fayard, Paris, 1997), pp. 80-84.

21 N. Mayer, *Ces Français qui votent FN*, p. 302.

22 Vegeu M. Minkenberg, "La nouvelle droite radicale, ses électeurs et ses milieux partisans: vote protestataire, phénomène xénophobe, ou *modernization losers*?", a P. Perrineau (ed.), *Les croisés de la société* (en premsa).

23 Vegeu N. Mayer, *Ces Français qui votent FN*, pp. 216-218; J. Evans, "Les bases sociales et psychologiques du passage gauche-extrême droite: exception française ou mutation européenne?", a P. Perrineau (ed.), *Les croisés de la société fermée* (en premsa).

Les dinàmiques d'ascens

Les dinàmiques que han afavorit l'ascens dels nacional-populismes d'ençà els anys vuitanta, tot conformant el que constituiria una *contrarevolució silenciosa*, han estat objecte de diferents interpretacions. Herbert Kischelt, en un ambiciós estudi publicat el 1995 qüestionà les quatre hipòtesis aleshores més esteses sobre la nova extrema dreta i en formulà una d'innovadora.²⁴

En primer lloc, Kischelt qüestionà que la nova extrema dreta fos essencialment una resposta (*a single issue response*) a la problemàtica generada per la immigració durant els anys vuitanta i demostrà que no existia una correlació clara i mecànica entre immigració i ultradreta. El racisme i la xenofòbia havien estat catalitzadors de la nova extrema dreta, no llur element motriu. D'altra banda, els partits ultradretans no són partits *d'un sol tema*, tot i que la immigració sigui el seu gran cavall de batalla.

En segon lloc, hom descartà que el nou extremisme de dreta expressés una *difusa política de protesta* contra el sistema polític en les democràcies capitalistes avançades i en les quals els partits que representaven alternatives polítiques s'havien aproximat i havien esdevingut similars. Aquesta tesi, per a Kischelt, impedia explicar perquè existia arreu d'Europa un electorat similar que donava suport a la nova extrema dreta. A la vegada, aquesta hipòtesi tampoc explicava la inexistència de la nova ultradreta en països on s'havia produït una convergència dels grans partits però en els quals s'havia desenvolupat més tardanament l'Estat del Benestar i el procés de *postindustrialització*, com són els casos d'Irlanda, Espanya, Grècia o Portugal.

En tercer lloc, hom discutí la validesa de la hipòtesi que sostenia que la nova mobilització ultradretana europea combinava un liberalisme econòmic dretà amb una política i cultura llibertària. És a dir, hom considerava l'extrema dreta emergent com a una *dreta llibertària* homòloga a la nova *esquerra llibertària*. Però Kischelt assenyala que la nova extrema dreta no avalava aquesta tesi: llurs partits continuaven mobilitzats pel discurs nacionalista i de llei i ordre i estaven molt menys inquiets per afavorir la igualtat d'oportunitats de les dones i la protecció del medi ambient (tot i que aquestes qüestions no els són alienes).²⁵ Per raons específiques (la denúncia d'un Estat burocràtic clientelar), únicament el FPÖ austríac i la Lliga Nord assolien trets antiestatistes.

---

24 H. Kitschel, amb la col·laboració d'A. J. McGann, *The Radical Right in Western Europe. A comparative Analysis* (The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997 [1ª ed. 1995]), pp. 275-279.

25 Vegeu, per exemple, *300 mesures pour la renaissance de la France. Front National. Programme de Gouvernement* (Editions Nationales, Limoges, 1993), pp. 104-112.

La darrera tesi que Kischelt rebutjà fou que la nova ultradreta era una continuació neofeixista dels moviments totalitaris d'entreguerres, especialment a Alemanya i a Itàlia. Aquest polítòleg manifestava que l'èxit dels nous partits d'extrema dreta era inversament proporcional a llur proximitat a patrons neofeixistes: la nova ultradreta no combinava autoritarisme amb nacionalisme i visions econòmiques corporatives, sinó autoritarisme amb particularisme ètnic i defensa del lliure mercat.

Kischelt conclouia que l'estructura social i econòmica del capitalisme avançat havia creat un espai de competència política per a dos pols oposats. Un caracteritzat per una visió esquerrana, redistributiva, en l'econòmic i llibertària en el polític i cultural, participativa i individualista. L'altre estaria dotat d'una visió econòmica dretana, defensora del lliure mercat i política i culturalment autoritària. És a dir, la convergència dels grans partits vers un espai de centre hauria eliminat alternatives a l'elector i hauria creat una estructura d'oportunitats favorable a la *nova esquerra* per una banda i a la ultradreta *postindustrial* per l'altra.

Piero Ignazi ha matisat la tesi de Kischelt.²⁶ Efectivament, l'ascens de la ultradreta postindustrial està vinculat a l'existència d'una oferta política inèdita feta per uns partits polítics *nous*, que no es reclamen hereus del feixisme i sorgeixen de les demandes ciutadanes de la societat postindustrial, com passa amb la nova esquerra llibertària representada pels partits ecologistes. Tanmateix, el sorgiment de la ultradreta *postindustrial* s'explicaria perquè l'elevat nivell de polarització assolit pels partits conservadors clàssics en relació als socialdemòcrates feu que els primers endurissin el seu discurs i posessin en llur agenda demandes socials que encara no havien estat formulades pels actors socials i que, per la seva vocació governamental, després esmorteïren. Aquest reposicionament creà un espai polític pels nous partits nacional-populistes, els quals l'han sabut aprofitar amb èxit.

Per la nostra part, volem assenyalar que, des d'una òptica històrica, l'emergència de la ultradreta *postindustrial* no es pot dissociar de la fi de la Guerra Freda i, amb aquesta, de l'ocàs del que podríem designar com l'extrema dreta *mediterrània*. Si durant els anys seixanta i setanta semblava possible l'existència d'un *Midi* europeu neofeixista (amb les dictadures salazarista i franquista a la península ibèrica, la dels coronels a Grècia o les diverses temptatives de cop d'Estat a Itàlia), els anys vuitanta conegueren l'eclipsi dels règims autoritaris anticomunistes.

Aquest declivi es palesà en l'intent fracassat de crear el 1978 una aliança d'extrema dreta d'abast europeu, pomposament batejada com a *Eurodreta* (sota l'impacte de

---

26 P. Ignazi, "Les partis d'extrême droite..." a P. Perrineau (ed.), *Les croisés de la société fermée* (en premsa).

l'Eurocomunisme, presentat a Madrid el 1977), per tal de concórrer a les eleccions europees de 1979. L'Eurodreta fou ideada i promoguda per Giorgio Almirante i la seva formació, el MSI, i comptà amb Fuerza Nueva a Espanya, i amb el petit Partit de les Forces Noves [Parti des Forces Nouvelles, PFN] a França. Els seus integrants, però, foren incapaços d'articular una plataforma sòlida i l'aliança fracassà electoralment el 1979 i restà inactiva des de 1981. Paral·lelament, l'èxit del FN francès en les eleccions europees de 1984, acompanyat des de 1989 pel dels Republicans (7.5% de vots a les eleccions del *Land* de Berlin) i el del FPÖ (Haider accedí a la presidència de Caríntia aquell mateix any), palesà un canvi geopolític en l'extrema dreta d'Europa occidental: la seva reconstrucció ja no passaria per l'arc mediterrani, com semblava augurar l'experiència de les dècades precedents, sinó pel centre-europeu. França, Bèlgica, Alemanya, la península escandinava i Àustria foren els espais d'eclosió d'un fenomen polític nou.

Una àrea que, d'altra banda, també permet plantejar-se una lectura innovadora sobre continuïtats i discontinuïtats històriques de l'extrema dreta, ja que –com ha assenyalat Pierre Martin- "*aquesta geografia (Àustria, França, Bèlgica) evoca aquella de la col·laboració administrativa oficial amb el nazisme a l'Europa occidental durant la Segona Guerra Mundial*".²⁷ Una coincidència geogràfica que podria respondre al fet que –segons remarca Nona Mayer- en la postguerra, la voluntat de reconciliació nacional hauria impedit un procés de desnazificació profund que hagués deslegitimant el col·laboracionisme totalment.²⁸

En definitiva, la continuïtat de la ultradreta *tradicional* va estar estretament vinculada a les necessitats de l'anticomunisme bel·ligerant. L'ensorrament del bloc soviètic comportà una inevitable *despotenciació ideològica* de l'antimarxisme que féu entrar en crisi el discurs ultradretà vigent, alhora que facilità l'infantament d'un de nou que sintonitzà amb inquietuds de protesta social. En aquest sentit, considerem que l'absència de moviments nacional-populistes a Espanya, Portugal i Grècia des de la fi de les respectives dictadures s'explica tant pel context social i econòmic (el desenvolupament tardà de polítiques expansives de *Welfare State*),²⁹ com per -en bona mida- l'arcaització ideològica que experimentà la ultradreta d'aquests països, tutelada pels governs dictatorials i ancorada en discursos nostàlgics. L'accés a un marc polític competitiu mostrà la seva incapacitat d'amotllar-se al joc electoral i el seu fracàs en féu un espectre polític atomitzat i marginal.

---

27 Citat per N. Mayer, *Ces Français qui votent FN*, p. 293.

28 *Ibidem*, pp. 293-295.

29 Vegeu Thomas C. Davis, "The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right", a H.-G. Betz, S. Immerfall (eds.), *The New Politics of the Right*, pp. 162-171.

Si ara ens demanem si continuarà el creixement dels partits nacional-populistes, la resposta és incerta. Aparentment, l'esquinçament del FN, l'abandonament del feixisme històric per part del MSI i la seva conversió en AN (que s'autoanomena *postfeixista*) i la contenció o reculada de la ultradreta en diversos països (especialment a Alemanya, però també a Holanda i a Suècia), podrien indicar que aquesta ha deturat llur progressió política. No obstant això, qualsevol pronòstic és arriscat: l'octubre de 2000 el VB protagonitzà una important progressió en la seva implantació municipal i aconseguí el suport d'un terç de l'electorat flamenc.

Des de la nostra perspectiva, la moderació d'AN (convertida en partit governamental), la divisió del FN pel que fa a l'estratègia a seguir amb la resta de partits de dreta (*grasso modo*, es tractava d'optar per la confrontació -FN- o l'entesa -MNR- amb aquests) que ha acabat per esquinçar-lo i la participació del FPÖ al govern plantegen una possible evolució: l'eventual moderació progressiva d'aquestes formacions a través de llur integració al sistema, tot cercant la substitució política dels partits clàssics de dreta. Aquest reposicionament aniria en detriment del seu radicalisme, però els podria permetre recaptar més vots.

Taula 2. El vot "nacional-populista"

PAÍS	PARTITS	% VOTS ¹
Alemanya	Republikaner [Die Rep]	1.8 (1998)
	Deutsche Volksunion [DVU]	1.2
Àustria	Freiheitliche Partei Österreichs [FPÖ]	27.2 (1999)
Bèlgica	Vlaams Blok [VB]	9.9 (1999)
	Front National [FN]	1.5
Dinamarca	Dansk Folkeparti	7.4 (1998)
	Fremskridtspartiet [FrP]	2.4
França	Front National [FN] ²	14.9 (1997)
Itàlia	Alleanza Nazionale [AN]	15.7 (1996)
	Lega Nord [LN]	10.8
	Movimento Sociale Fiamma Tricolore [MSFT]	1.7
Noruega	Fremskrittspartiet [FrP]	15.2 (1997)
Suïssa	Union Democratique du Centre [UDC]	22.5 (1999)
Espanya	Grupo Independiente Liberal [GIL]	0.3 (2000)
	Unión Centrista-Centro Democrático y Social [UC-CDS]	0.1
	Plataforma España 2000 [ES2000] ³	0.04

Font: elaboració pròpia

(1) Percentatge de vots de les darreres eleccions legislatives.

(2) El 1999 conegué l'escissió del Mouvement National Républicain. A les eleccions europees d'aquest any el FN obtingué el 6.0 i el MNR el 3.4 (el resultat de les europees de 1994 havia estat del 10.5).

(3) Plataforma impulsada per Democracia Nacional.

Les estratègies de contenció

Quina estratègia cal adoptar per tal de contenir el nacional-populisme? La resposta d'aquesta qüestió obliga a reflexionar tant sobre els encerts de la nova ultradreta, com sobre els errors comesos pels altres partits. A tall d'exemple, hom coneix poc que fou la intervenció directa del president François Mitterrand que imposà la presència mediàtica de Le Pen a la televisió pública. L'objectiu d'aquesta maniobra, assolit amb escreix, fou dividir a la dreta. Pierre-André Taguieff analitzà el 1995 les estratègies adoptades a França per aturar la progressió del Front Nacional i constatà que les primeres comportaven més costos pels partits demòcratics que pel partit liderat per Le Pen, el qual no solament no aturà el seu ascens, sinó que sovint en quedà reforçat.³⁰

La primera estratègia adoptada fou la *sanitització* del FN per part dels partits democràtics, acompanyada per la demanda d'il·legalització del partit; és a dir, hom reivindicà que llur condemna moral fos acompanyada d'una sanció judicial. Per a Taguieff, aquesta estratègia es revelà contraproduent per cinc motius. Primer, perquè reforçà la imatge del FN i del seu líder, que instrumentalitzaren al seu favor aquesta *estigmatització* desacomplexadament (Le Pen, ja el març de 1984, afirmà "*je suis la bête immonde qui monte, qui monte*"). Alhora, sobrevalorà el lepenisme mediàticament, ja que aquest romangué permanentment al centre del debat polític i afavorí la bipolarització que preconitzava entre el FN i la resta de partits: ara hom assistia a l'enfrontament de totes les formacions contra Le Pen. Segon, perquè es recolzà en una anàlisi primària i simplista (el nacional-populisme era considerat una *resurgència* del nazi-feixisme que calia desemascarar) que evità tota anàlisi crítica. Tercer, perquè generà un debat moral, que no polític, sobre els problemes que afavorien el creixement del FN. Quart, perquè l'estratègia *sanititzadora* se centrà en Le Pen (com ha succeït amb la de Haider a Àustria), tot obviant que els partits ultradretans, en créixer, coneixen una adhesió de l'electorat a la seva ideologia i no únicament al líder. Cinquè, perquè el discurs antiracista assumit pels rivals de Le Pen impedí d'abordar diversos temes (inseguretat ciutadana, corrupció política, patriotisme) que quedaren monopolitzats pel lepenisme.

Una segona estratègia adoptada contra el FN fou silenciar llurs activitats en els mitjans de comunicació: "*ni mostrar ni fer parlar Le Pen: això seria abolir la seva figura pública*". Aquesta opció, duta a terme sobretot entre 1991 i 1993, aconseguí evitar situar el lepenisme en el centre del debat polític, com succeí en l'estratègia precedent, però fou contraproduent per dues raons. D'una banda, perquè *deixa*

---

30 P.-A. Taguieff, "Antilepénisme: les erreurs à ne plus commettre", a D. Martin-Castelarnau (dir.), *Combattre le Front National* (Editions Vinci, Paris, 1995), pp. 213-230.

parlar sense replicar al nacional-populisme: el missatge lepenista s'expandí sense cap objecció. D'altra banda, perquè la *invisibilitat mediàtica* fou també instrumentalitzada pel FN, en presentar-se com a víctima d'un complot de *l'establishment* per tal de silenciar-lo.

Una tercera estratègia emprada contra el FN fou cercar una *complaença calculada* o una *imitació política* des d'altres partits, notablement de dreta. Així, alguns dels seus dirigents afirmaren compartir els *valors* del lepenisme, amb l'esperança d'erosionar llur electorat. Foren cèlebres les declaracions de Charles Pasqua fetes el 1988: "*Existeixen segurament al Front Nacional alguns extremistes, però, en l'essencial, el Front Nacional té les mateixes preocupacions, els mateixos valors que la majoria* [UDF-RPR]. *Solament, [difereix en el fet que] el FN les expressa d'una manera una mica més brutal, una mica més estrident*". L'estratègia fracassà igualment, ja que, com assenyala encertadament Le Pen, els electors "*prefereixen l'origina a la còpia*".

Una quarta estratègia adoptada (vinculada a l'anterior) des dels partits de dreta fou establir una *dolça aliança* amb el FN i així *neutralitzar-lo*, bé mitjançant aliances electorals, bé mitjançant una reforma del sistema d'atribució de diputats. Hom suposà que això *normalitzaria* el FN en integrar-lo al *sistema*. Aquesta via es mostrà costosa, perquè l'augment de diputats del FN no moderà el seu discurs ni les seves ambicions. Al contrari: la legitimació institucional alimentà el desig de poder i l'entesa amb el FN amb la dreta facilità la divisió d'aquesta última.

La cinquena estratègia adoptada fou crear *fronts republicans*. Aquests aplegaren totes les forces anti-lepenistes, tant de dreta com d'esquerra, en aquells indrets on els candidats del FN podien tenir possibilitats d'accedir a càrrecs electes en funció de resultats electorals. Aquesta opció aconseguí evitar l'elecció de lepenistes en diverses ocasions i significà el pas d'una estratègia *defensiva* a una altra *d'ofensiva*, en establir un *cordó sanitari* entorn al FN. Però, a la vegada, la creació de *fronts anti-lepenistes* arreu del país reafirmà la validesa del discurs lepenista als ulls del seu electorat: conformà altre cop la bipolarització cercada pel FN en relació a la resta de partits. D'aquesta manera es visualitzaren les tesis que predicava Le Pen: *la banda dels quatre* actuava mancomunadament contra el FN, única formació aparentment alternativa al *sistema*. Així, el clivatge dreta/esquerra quedava rellegat a segon terme davant del binomi lepenisme/antilepenisme. L'estratègia, doncs, també afavorí electoralment pel Front i desgastà la resta de partits.

Taguieff conclouia que restaven per desenvolupar dues estratègies fins aleshores poc emprades. Una centrada en fer pedagogia política (*hostigament argumentatiu*) del lepenisme i destacar llurs mentides i incoherències (per exemple, la reclamació del FN de limitar el sistema de protecció social alhora que exigia aplicar mesures de

preferència nacional impossibles d'executar sense un poderós Estat del benestar). En definitiva, es tractaria d'*argumentar, abans que anatemitzar*. La darrera estratègia (també poc emprada i susceptible d'obtenir majors èxits que les cinc primeres) era indirecta i centrada en transformar les causes socials que afavorien l'ascens del FN (atur, precarització laboral, inseguretats ciutadana, degradació dels suburbis). Atès que el racisme és un fenomen multifactorial, segons Taguieff, únicament pot oposar-se-li un antiracisme "*realista i intel·ligent*".

Com es pot apreciar, prohibir els partits ultradretans quan actuen en la legalitat, diabolitzar-los o silenciar llurs actuacions pot tenir efectes contraproduents. Cercar la seva aliança per *normalitzar-los* o, al contrari, aïllar-los sistemàticament amb aliances de la resta de formacions (tot fent *cordons sanitaris*) pot tenir efectes limitats i costos elevats. Cal apostar, doncs, per estratègies que combinin la pedagogia política i la transformació del marc social que genera l'ascens del nacional-populisme. La prioritat última de les iniciatives que tinguin aquesta finalitat ha de ser reconquerir el seu electorat. Per aconseguir-ho, com assenyala el politòleg Pascal Perrineau pel cas del FN: "*hom no es pot accontentar, [...], amb una estratègia de diabolització del líder o de la seva organització i cal dur el combat al nivell del debat polític i de les propostions econòmiques i socials establertes pel FN*".³¹

No obstant això, les lliçons de l'experiència francesa no han estat tingudes en compte. A Àustria les sancions adoptades per la Unió Europea davant l'accés del FPÖ al govern reforçaren a Haider i llur partit, en corroborar als ulls de llur electorat l'aparent versemblança del seu discurs antieuropeu i contrari als partits tradicionals. La diabolització inicial del *Haiderisme* ha tingut un efecte pervers de reforçament del FPÖ, com succeí amb la campanya internacional contra l'accés a la presidència de Kurt Waldheim pel seu passat nazi el 1988, que reafirmà l'electorat austríac en llur posicionament. A més, la UE ha hagut de fer marxa enrera en la seva política de *duresa* mitjançant el recurs a una eufemística comissió de savis. A Alemanya, dues estratègies endegades per tal de contenir l'ascens de l'extremisme de dreta passen, d'una banda, per la il·legalització del NPD (mesura que pot tenir un efecte invers: facilitar el reagrupament de la ultradreta en limitar la seva fragmentació política) i, d'altra banda, per un eventual gir de la CDU/CSU molt més complaent ideològicament amb el discurs i els temes del nacional-populisme. A Bèlgica, l'ascens ininterromput del VB ha posat en evidència les febleses de la política de diabolització i de creació de *cordons sanitaris* o *fronts democràtics* contra la ultradreta. En el cas d'aquest país hom suggerí, davant l'ascens *blokker* a les eleccions municipals del 2000, la possibilitat d'atorgar el dret de vot als immigrants estrangers.

---

31 P. Perrineau, "L'électorat à reconquerir", a D. Martin-Castelnau (dir.), *Combattre le Front National*, p. 65

Per concloure aquest apartat, cal destacar que el cas *Haider* ha testimoniat la feblesa de la UE davant d'aquest tipus de situacions, la qual es planteja crear l'octubre de 2000 una comissió dedicada a establir mecanismes per evitar-les. No obstant això, el Tractat de la UE únicament permet adoptar sancions quan ha tingut lloc "*una violació persistent i greu*" dels principis de democràcia i de respecte dels drets i de les llibertats fonamentals. La introducció d'un paràgraf en l'article 7 del Tractat permetria fer "*recomanacions adequades*" quan es constata l'existència d'una "*amença de violació*".

Bones preguntes i males respostes

En síntesi, la nova ultradreta nacional-populista ha estat un fenomen nou i substancialment diferent del feixisme d'entreguerres, tot i els elements de continuïtat ideològica. Estructuralment, el segon fou infantat en una societat que s'industrialitzava i coneixia una immigració massiva del camp a la ciutat i es generava una polarització política i social extrema; la nova ultradreta ha tingut èxit en una societat urbana que assistia a la desindustrialització i en un període de crisi ideològica i econòmica. A la vegada, els nacional-populismes representen un fenomen nou en relació a l'extremisme dretà desenvolupat durant la guerra freda: centrat aquest darrer en l'amença anticomunista, llur antimarxisme i llur mística ideològica totalitària han estat reemplaçats pel pragmatisme i, en bona mesura, el govern de les enquestes. D'aquesta manera, hom ha assenyalat que el FPÖ "*no dubta en canviar ràpidament de posició sobre els temes polítics*" i "*practica una política anomenada de 'segment', la qual consisteix en desenvolupar proposicions específicament destinades a una classe, un grup social concret, més que en elaborar una visió del món*".³²

Els nacional-populismes han sorgit aprofitant un buit electoral i s'han instal·lat amb major o menor fortuna en els mapes polítics. L'evolució ha depès en bona mesura de l'actuació de la resta de forces polítiques. Com digué el 1985 Laurent Fabius (aleshores primer ministre socialista), el FN *dóna males respostes a bones preguntes*. I és aquí on rau, en bona mida, l'èxit de la ultradreta postindustrial. Per posar dos casos emblemàtics, si el lepenisme ha encarnat la reacció d'una societat que ha assistit al seu eclipsi com a potència internacional i amb contradiccions socials cada cop més accentuades, el haiderisme no es podria entendre sense la llosa que suposa el sistema clientelar de promoció política i social vigent a Àustria des de la postguerra, l'anomenat *Proporzsystem* (que atorga càrrecs i avantatges socials en funció de resultats de proporcionalitat política) i un complicat engranatge burocràtic dominat durant quaranta anys per socialdemòcrates i conservadors (*rojos i negres*).

---

32 J.-Y. Camus, "Le phénomène Haider en Autriche: une droite extrême ultra-libérale et xénophobe", *Pensée*, 321 (gener-març 2000), p. 108.

Aquestes dinàmiques es poden constatar clarament a nivell local, on s'observa que el progrés dels nous populismes ultradretans està vinculat a la desintegració de xarxes clientelars i al cansament dels partits tradicionals. Pel cas de la ciutat francesa de Toló (la catorzena de França, amb més de 170.000 habitants), Virginie Martin descrigué la vida pública de l'urbs a la vigília del triomf del FN el 1995 en aquests termes: "*La vida pública s'assembla aquí, fins a confondre-s'hi, a una gran teranyina: política i negocis s'encavalquen freqüentment, l'interès general és sovint oblidat en profit d'interessos més o menys personals, les pràctiques mafioses són moneda corrent i les amistats polítiques particularment efímeres, excepte quan poden ser profitoses*".³³ Quant al cas d'Anvers, estudiat per Marc Swyngedouw, aquest mostra com la presència immigrant afavorí al VB, tot i que aquesta no fou significativa numèricament sinó visualment: la seva concentració en determinats districtes facilità la seva instrumentalització per la propaganda *blokker*.³⁴

Els *nacional-populismes* o l'extrema dreta postindustrial reflecteixen un vot de protesta contra el funcionament polític i d'inseguretat davant dels canvis que crea la globalització (deslocalització econòmica, pèrdua de xarxes solidàries, multiculturalitat, crisi de l'Estat del benestar), no una patologia de les societats industrialitzades. Yves Mény i Yves Surel ho han explicat gràficament: "*Afrontem la realitat en tota la seva brutalitat: Le Pen és el producte del degenerament dels programes, dels ideals i de les polítiques de govern; Bossi o Berlusconi, els productes adulterats d'una democràcia corrompuda, ineficaç i agònica [à bout de souffle]; Haider i els seus homòlegs suïssos o flamencs, el resultat de sistemes corporativistes, tancats i 'cartel·litzats' [al·lusió al cartel party]*",³⁵ *esdevinguts insuportables no solament als electors que s'hi adrecen, sinó també a aquells qui rebutgen (per quant de temps?) aportar-los-hi llur vot i recolzament*".³⁶ En definitiva, el repte és oferir bones respostes a les inquietuds de la societat en una època en que s'han esvanit les antigues certeses i els canvis se succeeixen vertiginosament.

---

33 V. Martin. *Toulon la noire. Le Front National au pouvoir* (Denoël, Paris, 1996), p. 48.

34 M. Swyngedouw, "Belgium: explaining the relationship between Vlaams Blok and the city of Antwerp", a P. Hainsworth, (ed.), *The Politics of the Extreme Right*, pp. 132-133.

35 L'expressió cartel party, segons Peter Mair i Richard Katz, designaria un nou tipus de partit caracteritzat per la seva penetració en l'aparell de l'Estat i la seva inserció en un sistema de col·lusió interpartidista: és a dir, els partits que inicialment competeixen per accedir al poder, un cop ho aconsegueixen esdevenen còmplices per tal de reservar-se els beneficis de la seva situació d'oligopoli davant d'altres partits competidors (Y. Mény, Y. Surel, *Par le peuple, pour le peuple*, p. 90).

36 Y. Mény, Y. Surel, *Par le peuple, pour le peuple*, p. 306.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILERA DE PRAT, Cesáreo Rodríguez. *El cambio político en Italia y la Liga Norte*, CIS-Siglo XXI, Madrid, 1999.
- ALGAZY, Joseph. *La tentation néo-fasciste en France. 1944-1965*, Fayard, Paris, 1984.
- . *L'extrême droite en France (1965 à 1984)*, L'Harmattan, Paris, 1989.
- ANTHIERENS, Joan. *Les liaisons dangereuses d'Irma Laplasse... et de la Flandre*, EPO, Brusel-les, 1996.
- BARILLER, Damien; TIMMERMANS, Franck. *1972-1992. 20 ans au Front. L'histoire vraie du Front National*, Editions Nationales, Saint-Brieuc, 1993.
- BETZ, Hans-George; IMMERSALL, Stefan (eds.). *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*, St. Martin's Press, New York, 1998.
- BRAMBILLA, Michele. *Interrogatorio alle destre*, Rizzoli, Milà, 1995.
- BRESSON, Gilles; LIONET, Christian. *Le Pen. Biographie*, Seuil, Paris, 1994.
- CAMUS, Jean-Yves, "Le phénomène Haider en Autriche: une droite extrême ultra-libérale et xénophobe", *Pensée*, 321 (gener-març 2000), pp. 103-112.
- . *Le Front National. Histoire et analyses*, Editions Laurens, Paris, 1997, 2^a ed. augmentada.
- . *Le Front National*, Editions Milan, Tolosa, 1998.
- *L'extrême droite aujourd'hui*, Editions Milan, Tolosa, 1996.
- . MONZAT, René. *Droites nationales et radicales en France*, Presses Universitaires de Lyon, Lió, 1992.
- CAMUS, Jean-Yves (dir.), *Les extrémismes en Europe. État des lieux 1998*, CERA/Éditions de l'Aube, Paris, 1998.
- . *Les extrémismes, de l'Atlantique à l'Oural*, CERA/Éditions de l'Aube, Paris, 1996.
- CASALS, Xavier. *Neonazis en España. De las audiciones wagnerianas a los skinheads (1966-1995)*, Grijalbo, Barcelona, 1995.

- *La tentación neofascista en España*, Plaza & Janés, Barcelona, 1998.
- *¿Qué era?/¿Qué es? El fascismo. Entre el legado de Franco y la modernidad de Le Pen (1975-1997)*, Destino, Barcelona, 1998.
- CHELES, Luciano; FERGUSON, Ronnie; VAUGHAN Michalina (eds.). *Neofascism in Europe*, Longman, Singapur, 2ª ed. 1992 [1ª ed. 1991].
- COLLECTIF RÉFLEX. *L'Europe en chemise brune. Néo-fascistes, néo-nazis et national-populismes en Europe de l'Ouest depuis 1945*, Paris, 1992.
- COSTA PINTO, António. "A direita radical em Portugal. Uma introdução", *Risco*, 12 (tardor 1989), pp. 67-86.
- CRIDA. *Rapport 98. Panorama des actes racistes et de l'extrémisme de droite en Europe*, CRIDA, Paris, 1998.
- *Rapport 97. Panorama des actes racistes et de l'extrémisme de droite en Europe*, CRIDA, Paris, 1996.
- *Rapport 96. Racisme, extrême droite et antisémitisme en Europe. Panorama des actes racistes et de l'extrémisme de droite en Europe*, CRIDA, Paris, 1995.
- *Rapport 95. Panorama des actes racistes et de l'extrémisme de droite en Europe*, CEDIDELP/CRIDA, Paris, 1994.
- DARMON, Michaël; ROSSO, Romain. *L'après Le Pen. Enquête dans les coulisses du FN*, Seuil, Paris, 1998.
- DE CESARE, Conrado. *Il fascista del duemila. Le radici del camerata Gianfranco Fini*, Kaos Edizioni, Milà, 1995.
- DELANCOURT, François. *Crime contre le FN. Avec un entretien exclusif de Jean-Marie Le Pen*, Editions Objectif France, Paris, 2000.
- DE LEEUW, Jo; PEEMANS-POULLET, Hedwidge (coords.), *L'extrême droite contre les femmes*, Editions Luc Pire, Brusel-les, 1995.
- DÉLY, Renaud. *Histoire secrète du Front National*, Bernard Grasset, Paris, 1999.
- DEZÉ, Alexandre, "Fondements, fonctions et place du discours scientifique dans la propagande xénophobe du Front National", Communication pour le colloque du

SGPE "Discours savants, discours militants. Mélange de genres", Institut d'Études Politiques de Strasbourg (22-23/XI/2000).

DURAND, Géraud. *Enquête au coeur du Front National*, Jacques Grancher, Paris, 1996.

DURANTON-CRABOL, Anne-Marie. *L'Europe de l'extrême droite. De 1945 à nos jours*, Editions Complexe, Bruselas, 1991.

DURHAM, Martin. *Women and fascism*, Routledge, Londres/Nova York, 1998.

FLORENTÍN, Manuel. *Guía de la Europa negra. Sesenta años de extrema derecha*, Anaya & Mario Muchnick, Madrid, 1994.

FRONT NATIONAL. *300 mesures pour la renaissance de la France. Front National. Programme de Gouvernement*, Editions Nationales, Limoges, 1993.

GALLEGO, Ferran, "De la nostàlgia al nou radicalisme. L'extrema dreta alemanya des del 1945", *Afers*, 35 (2000), pp. 87-106.

GAUCHER, Roland. *La montée du Front National, 1983-1997 (les nationalistes en France, tome 2)*, Jean Picollec, Paris, 1997.

-. *Les Nationalistes en France. Tome I. La traversée du Désert (1945-1983)*, Roland Gaucher éditeur, Mesnil-sur-l'Estrée, 1995.

GIJSELS, Hugo. *Le Chagrin des flammands. Le Vlaams Blok de 1938 à nos jours*, EPO, Brusel-les, 1992.

-. *Ouvrez les yeux. Le Vlaams Blok déshabillé*, Editions Luc Pire, Brusel-les, 1994.

HAINSWORTH, Paul (ed.). *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*, Pinter, Londres i Nova York, 2000.

-. *The Extreme Right in Europe and the USA*, Pinter Publishers, Londres, 1994.

HUBERT, Laurence. *Jörg Haider: le successeur? L'idéologie du Parti de la Liberté autrichien (FPÖ)*, Éditions du Félin/Éditions Luc Pire, Paris, 2000.

IGNAZI, Piero. *Postfascisti? Dal Movimento sociale italiano ad Alleanza nazionale*, Il Mulino, Bolònia, 1994.

- *L'estrema destra in Europa*, Il Mulino, Bolònia, 1994.
- *Il polo escluso. Profilo del Movimento Sociale Italiano*, Il Mulino, Bolònia, 1989.
- IGOUNET, Valérie, *Histoire du négationnisme en France*, Seuil, París, 2000.
- IVALDI, Gilles. "L'extrême droite ou la crise des systèmes de partis", *Revue Internationale de Politique Comparée*, vol. 16, n. 1 (1999), pp. 226-229.
- "La scission du Front National", *Regards sur l'actualité*, 251 (maig 1999), pp. 17-32.
- KAPLAN, Jeffrey; WEINBERG, Leonard. *The Emergence of a Euro-American Radical Right*, Rutgers University Press, Nova York, 1999.
- KITSCHER, Herbert; MCGANN, Anthony J. *The Radical Right in Western Europe. A comparative Analysis*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997 [1ª ed. 1995].
- LAURENT, Annie; PERRINEAU, Pascal. "L'extrême droite éclatée", *Revue Française de Science Politique*, vol. 49, núms. 4-5 (agost-octubre 1999), pp. 633-641.
- LOCATELLI, Goffredo; MARTINI, Daniele. *Duce addio. La biografia de Gianfranco Fini*, Longanesi & C, Milà, 1994.
- LONGUET, Patrick. "Crise au Front National", *French Politics & Society*, vol. 17, n. 1 (hivern 1999).
- MARTIN, Virginie. *Toulon la noire. Le Front National au pouvoir*, Denoël, París, 1996.
- MARTIN-CASTELARNAU, David. (dir.), *Combattre le Front National*, Editions Vinci, París, 1995.
- MAYER, Nonna, *Ces Français qui votent FN*, Flammarion, Saint-Amand-Montrond, 1999.
- "Du communisme... au Front National", *L'Histoire*, 195 (gener 1996), pp. 110-113.
- ; PERRINEAU, Pascal (dirs.), *Le Front National à découvert* (Presses de Sciences Po, París, 2ª ed. 1996 [1ª ed. 1989]).
- MÉGRET, Bruno. *Le chagrin et l'espérance. Du FN au MNR Entretien avec Christophe Dungehoff*, Editions Cité Liberté, París, 1999.

MÉNY, Yves; SUREL, Yves. *Par le peuple, pour le peuple. Le populisme et les démocraties*, Fayard, La Flèche, 2000.

MERKL, Peter H.; WEINBERG, Leonard (eds.), *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties*, Frank Cass, Londres i Portland, 1997.

MOREAU, Patrick. *Les héritiers du IIIe Reich. L'extrême droite allemande de 1945 à nos jours*, Seuil, Paris, 1994.

PÉREZ LEDESMA, Manuel (comp.). *Los riesgos para la democracia. Fascismo y neofascismo*, Fundación Pablo Iglesias, Madrid, 1997.

PERRINEAU, Pascal (ed.), *Les croisés de la société fermée. Les extrêmes droites en Europe*, Editions de l'Aube, en premsa (hem consultat les ponències presentades al VI congrés de l'AFSP, celebrat a Rennes, 28/IX-1/X/1999, que són la primera versió dels textos publicats en el volum i que podem experimentar canvis en la seva nova versió).

PERRINEAU, Pascal. *Le symptôme Le Pen. Radiographie des électeurs du Front National*, Fayard, Paris, 1997.

-. "L'extrême droite en Europe", *Encyclopaedia Universalis* [obra de consulta digital: www.Universalis-edu.com].

-. "Le 'Gaucho-lepénisme' existe bien", *L'Histoire*, 198 (abril 1996), pp. 13-14.

PLENEL, E.; ROLLAT, Alain. *L'effet Le Pen*, La Découverte/Le Monde, Paris, 1984.

-. *La République menacée: dix ans d'effet Le Pen*, Le Monde Editions, Paris, 1992.

REVELLI, Marco. *La destra nazionale*, Il Saggiatore/Flammarion, Milà, 1996

REY, Henri. *La peur des banlieues*, Presses de Sciences Po, Paris, 1996.

RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luis. *¿Nuevos fascismos? Extrema derecha y neofascismo en Europa y Estados Unidos*, Peninsula, Barcelona, 1998.

-. *Reaccionarios y golpistas. La extrema derecha en España: del tardofranquismo a la consolidación de la democracia (1967-1982)*, (CSIC, Madrid, 1994.

-. *La extrema derecha española en el siglo XX*, Alianza Editorial, Madrid, 1997.

ROLLAT, Alain. *Les hommes de l'extrême droite. Le Pen, Marie, Ortiz et les autres*, Calmann-Lévy, Paris, 1985.

SCHMIDT, Michael; VIDAL, César. *La Alemania neonazi y sus ramificaciones en España y Europa*, Anaya & Mario Muchnik, Madrid, 1995.

SULLY, Melanie A.. *The Haider Phenomenon*, East European Monographs Distributed by Columbia University Press, Nova York, 1997.

TAGUIEFF, Pierre-André, "Populismes et antipopulismes: le choc des argumentations", *Mots*, 55 (juny 1998), pp. 5-6.

- "Le populisme", *Encyclopaedia Universalis* [obra de consulta digital: www.Universalis-edu.com].

TARCHI, Marco. *Dal MSI ad AN. Organizzazione e strategia*, Il Mulino, Bolònia, 1997.

- *Cinquant'anni di nostalgia. La destra italiana dopo il fascismo*, Rizzoli, Milà, 1995.

VAN DEN BRINK, Rinke. *L'Internationale de la Haine*, Editions Luc Pire/Vent du Nord, Vent du Sud, Brusel-les/Lieja, 1996.

VANDER VELPEN, Jos. *Horizons noirs. L'extrême droite en Europe*, EPO, Brusel-les, 1995.

- *Les voilà qui arrivent!. L'extrême droite et l'Europe*, EPO/Reflex, Brusel-les, 1993.

Varis autors. *Les barbares. Les immigrés et le racisme dans la politique belge*, Epo/Halt/Celsius, Brusel-les/Berchem, 1988.

WARIN, Oliver. *Le Pen de A à Z*, Albin Michel, Paris, 1995

WINOCK, Michel. "Populismes francesos", *L'Avenç*, 221 (gener 1998), pp. 38-43.

- (dir.). *Histoire de l'extrême droite en France*, Seuil, Paris, 1993.

ZIMMERMANN, Ekkart; SAALFELD, Thomas. "Le tre ondate dell'estremismo de destra in Germania occidentale", *Rivista italiana di scienza politica*, XXIV, 1 (abril 1994), pp. 67-108.

- 01/89 BRUNDTLAND, Gro Harlem: *Economia ecològica*.
- 02/89 GLOTZ, Peter: *Sis tesis del SPD sobre la política dels mitjans de comunicació*.
- 03/89 LUKES, Steven: *El futur del socialisme britànic*.
- 04/89 NAGY, Imre: *Discurs d'obertura del XII Congrés de les Joventuts Socialistes Hongareses*. Abril 1989.
- 05/89 HASTE, Hans: *Tot va començar quan un sastre va fer un discurs...*
- 06/90 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Declaració de principis*. Stockholm, juny 1989.
- 07/90 SCHMIDT, Helmut: *Perspectives sobre la dècada de los 90*.
- 08/90 UNIO DELS PARTITS SOCIALISTES: *Resolució*. Berlin, 8-9 de febrer de 1990.
- 09/90 LAFONTAINE, Oskar: *Vers la igualtat*.
- 10/90 MOLAS, Isidre: *El Moviment Socialista de Catalunya entre el front orgànic i l'estructura de partit (1949-1953)*.
- 11/90 SUBIRATS, Joan: *Reformes polítiques i reformes econòmiques a l'Europa de l'Est. El cas de Polònia*.
- 12/90 MEDINA, Manuel: *Conseqüències dels canvis de l'Est a l'Europa de l'Oest (Comunitat Econòmica Europea)*.
- 13/90 TRENTIN, Bruno: *Sindicat Comú Europeu*.
- 14/90 ELAZAR, Daniel J.: *Federalismo, ¿por qué?*.
- 15/90 KOURLIANDSKY, Jean J.: *Es el partit socialista l'home malalt de la vida política francesa?*.
- 16/90 OBIOLS, Raimon: *Intervenció en l'obertura del VI Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya*. Girona, 12 d'octubre de 1990.
- 17/90 BRANDT, Willy: *Intervenció en l'obertura del Consell de la Internacional Socialista*. Nova York, 8-9 d'octubre de 1990.
- 18/91 TORRELL, Ricard: *Perspectives actuals del moviment juvenil internacional*.
- 19/91 RUSCONI, Gian Enrico: *Hilferding i l'experiència socialista de Weimar*.
- 20/91 HABERMAS, Jürgen: *Què significa avui el mot socialisme?*.
- 21/91 CAMPS, Victòria: *Virtuts públiques*.
- 22/91 TOURAINE, Alain: *Tot esperant la veritable revolució*.
- 23/91 LECHNER, Norbert: *A la búsqueda de la comunidad perdida*.
- 24/91 VIROS, Rosa: *Participació política*.
- 25/91 DELORS, Jacques: *Europa: una nova frontera per la socialdemocràcia*.

- 26/91 SAMPAIO, Jorge: *Les línies mestres del socialisme portuguès.*
- 27/91 MORAN, Fernando: *Tiempo de reformas.*
- 28/91 MOLAS, Isidre: *Actualitat del federalisme.*
- 29/91 ROCARD, Michel: *Què significa ser d'esquerra?.*
- 30/92 BARREAU, Jean Claude: *De l'Islam i el món modern.*
- 31/92 HITCHENS, Christopher: *La molt lleial complicitat.*
- 32/92 CASTORIADIS, Cornelius: *Poder, política, autonomia.*
- 33/92 GELLNER, Ernest: *Les fronteres d'Europa.*
- 34/92 LUKES, Steven: *Què és l'esquerra?.*
- 35/92 FLAQUER, Lluís: *Nous horitzons pel socialisme.*
- 36/92 BOTELLA, Joan: *Fallida i noves perspectives.*
- 37/92 RAMONEDA, Josep: *Els camins pendents de la llibertat.*
- 38/92 SUBIRATS, Joan: *Política i polítiques.*
- 39/92 RODRIGUEZ AGUILERA DE PRAT, Cesáreo: *Hacia la disolución de las culturas de partido en la Europa occidental.*
- 40/92 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XIX Congrés de la Internacional Socialista.* Berlín, 15-16-17 de setembre de 1992.
- 41/92 PARTIT SOCIALISTA EUROPEU: *Europa, el nostre futur comú.* La Haia, 9-10 de novembre de 1992.
- 42/93 SERRA, Narcís: *Un rept de futur.*
- 43/93 MARCET, Xavier: *Willy Brandt, itineraris del possible i de l'impossible.*
- 44/93 PICO, Josep: *Repensar el socialismo.*
- 45/93 PONS, Félix: *Parlamento y sociedad.*
- 46/93 CASTELLS, Antoni: *Nació i federació: Catalunya i Espanya en la perspectiva de l'horitzó europeu.*
- 47/93 SOLE, Carlota: *El racisme latent.*
- 48/93 CAMPS, Victòria: *Dues propostes al feminisme del segle XXI.*
- 49/93 OLIART, Joan: *Catalunya davant el fet immigratori.*
- 50/93 OBIOLS, Raimon; Joaquim NADAL; Isidre MOLAS; Lluís M. DE PUIG; Antoni CASTELLS; Jordi SOLE TURA; Ernest MARAGALL; Josep M. RAÑE; Joan Manuel DEL POZO; Josep RAMONEDA; José I. URENDA: *Reflexions sobre la Renovació.*
- 51/93 RENAU, Maria Dolors: *Nous temps, noves opcions.*
- 52/93 VAZQUEZ, Tabaré: *¿Existe una alternativa al neoliberalismo?.*
- 53/93 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *El futuro de Europa y las tareas del socialismo europeo.*

- 54/94 MAJO, Joan: *Europa, un repte per a la solidaritat*.
- 55/94 MOLAS, Isidre: *Sobre la fraternitat*.
- 56/94 ALFONSIN, Raúl R: *Acerca del rol del Estado en la actualidad*.
- 57/94 MITTERRAND, François: *Al·locució en la sessió d'obertura de la XIX Assemblea General de Municipis i Regions d'Europa*. Estrasburg, 20 d'octubre de 1993.
- 58/94 MARCET, Joan: *De la Unió de Partits al Partit dels Socialistes Europeus*.
- 59/94 RECALDE, José Ramón: *Una Europa plural*.
- 60/94 BASTARDAS, Albert; Aina MOLL; Xavier PERICAY; Jesús ROYO; Joan SOLA; Francesc VALLVERDU: *Perspectives de la llengua catalana*.
- 61/94 DUCH, Lluís: *Socialisme i cristianisme. Dues tradicions i uns valors a compartir*.
- 62/94 FOLGUERA, Pilar: *La Europa de las ciudadanas*.
- 63/94 BOBBIO, Norberto: *L'estel polar*.
- 64/94 DEL POZO, Joan Manuel: *Ètica i Política*.
- 65/94 DICENTA, José Luis: *La cooperación española para el desarrollo*.
- 66/95 GIOL, Joaquim: *Política d'immigració i d'integració*.
- 67/95 CARLSSON, Ingvar: *Discurs d'obertura del XXXII Congrés del Partit Socialdemòcrata Suec*. Estocolm, 18-19 de juny de 1994.
- 68/95 PONT, Josep: *Desenvolupament sostingut i les organitzacions no governamentals en el context del nou ordre mundial*.
- 69/95 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Barcelona*. Barcelona, 6-7-8 de marzo de 1995.
- 70/95 BLAIR, Tony: *Intervenció en el Congrés del Partit Laborista*. Blackpool, 4 d'octubre de 1994.
- 71/95 MARCET, Joan: *Els partits de l'esquerra europea a l'inici del segle XXI*.
- 72/95 FELIU, Laura: *Claus per avaluar els darrers esdeveniments a Algèria*.
- 73/95 D'ALEMA, Massimo: *Un futur segur per a Itàlia. Congrés Nacional del Partit Democràtic de l'Esquerra*. Roma, 6-7-8 de juliol de 1995.
- 74/95 FONT, Jordi: *El catalanisme del PSC. Elements de retrospectiva i de projecte*.
- 75/95 DIAZ, José E.: *Uruguay en el contexto sub-regional y las perspectivas de la izquierda latinoamericana*.
- 76/95 MENDILUCE, José Mº: *Bosnia: por que hay que ser solidarios*.
- 77/95 *Declaración de Barcelona adoptada en la Conferencia Euromediterránea*.

- 78/96 BLAIR, Tony: *Discurs pronunciat a la Conferència del Partit Laborista*. Brighton, 2-6 d'octubre de 1995.
- 79/96 LLUCH, Ernest: *Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980*.
- 80/96 CROISAT, Maurice: *Las percepciones del federalismo*.
- 81/96 MAJO, Joan: *Economía, tecnología i atur: una perspectiva europea*.
- 82/96 BALLESTER, David: *La Unió General de Treballadors de Catalunya durant la Segona República (1931-1936)*.
- 83/96 ROCARD, Michel: *Proyecto de informe sobre la reducción del tiempo de trabajo*. Comisión de Asuntos Sociales y Empleo. 8 de mayo de 1995.
- 84/96 PONT, Josep: *El Moviment per a la solidaritat i les ONG de Desenvolupament: crisi o reptes des d'una nova perspectiva?*.
- 85/96 BEL, Germà: *Desigualdad social, redistribución y Estado del Bienestar*.
- 86/96 CARBONELL, Josep Maria: *Socialisme i cristianisme: més enllà del diàleg*.
- 87/96 COLOMÉ, Gabriel; Miquel ICETA; Josep Maria VALLÈS: *Seminari sobre la Reforma Electoral*.
- 88/96 HARTMANN, Heidi: *Un matrimonio mal avenido: hacia una unión más progresiva entre marxismo y feminismo*.
- 89/96 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XX Congrés de la Internacional Socialista*. Nova York, 9-11 de setembre de 1996.
- 90/97 BRICALL, Josep Maria: *La Universitat del futur*.
- 91/97 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Una nueva Internacional para un mundo nuevo. Reunió del Comité de la Internacional Socialista*. Roma, 20-21 de gener de 1997.
- 92/97 SPINI, Valdo: *Carlo Rosselli i Barcelona*.
- 93/97 PORRAS, Antonio J.: *El principio de solidaridad ante el desafío de la complejidad territorial*.
- 94/97 FINA, Lluís; Alfred PASTOR: *Obstacles a la creació d'ocupació a Espanya*
- 95/97 VALCÁRCEL, Amelia: *Feminismo y políticas de gestión*.
- 96/97 ZALDÍVAR, Carlos A.: *Política y globalización*.
- 97/97 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Malmö*. 5-6-7 de juny de 1997.
- 98/97 JÁUREGUI, Ramón: *Nuevas formas de organización laboral y reparto de trabajo*.
- 99/97 MONTABES, Juan, CORZO, Susana: *La mediación de la prensa en la representación del sufragio en Andalucía: el voto cautivo*.

- 100/97 ALEMA, Massimo; Toni BLAIR; Ingvar CARLSSON; Jacques DELORS; Michel ROCARD: *Antologia de textos per a la renovació del socialisme democràtic europeu.*
- 101/97 TORRES VELA, Javier: *Andalucía en el estado autonómico.*
- 102/98 EGEA, Francisco: *El futuro del empleo: entre los mitos y los dogmas.*
- 103/98 MARAGALL, Pasqual: *L'etapa nova del catalanisme.*
- 104/98 DE PUIG, Lluís Maria: *Catalunya dins l'Europa federal.*
- 105/98 MORENO, Luis: *La federalización de la España de las autonomías.*
- 106/98 COLOMÉ, Gabriel: *Una anàlisi dels delegats del VIII Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya.*
- 107-108/98 *Documents de la Unitat Socialista.*
- 109/98 ARMET, Lluís: *Notes sobre la reforma del Senat.*
- 110/98 MOLAS, Isidre: *Vint anys d'història del PSC.*
- 111/98 BEL, Germà: *Posprivatización, reforma regulatoria y beneficios de los consumidores: ¿'laissez faire' versus competencia?.*
- 112/98 MOLL, Aina: *La llengua catalana a les portes del segle XXI.*
- 113/99 ANDERSEN, Gosta Esping: *The sustainability of welfare states into the 21st century.*
- 114/99 CLOS, Joan: *20 anys d'ajuntaments democràtics.*
- 115/99 BORJA, Jordi: *Documento-resumen del Informe propuesta sobre la ciudadanía europea.*
- 116/99 NEL·LO, Oriol: *Notícies de Barcelona. Reflexions sobre el futur de la ciutat.*
- 117/99 FLAQUER, Lluís: *La familia en la sociedad del siglo XXI.*
- 118/00 MARAGALL, Pasqual: *Discurs al parlament de Catalunya.*
- 119/00 CAMPS, Victòria: *Democràcia paritària.*
- 120/00 SEYD, Patrick: *New Labour: A Distinctive Third Way?.*
- Número especial: *Estatuts del PSC: 1978-1996.*
- 121/00 VAN PARIJS, Philippe: *Basic Income: Guaranteed Minimum Income for the 21st Century?.*
- 122/00 ZAPATA-BARRERO, Ricard: *La relació entre els immigrants i les Administracions: Onze temes bàsics per a debatre polítiques d'integració*
- 123/00 GRUNBERG, Gérard: *El socialisme francès i la Tercera Via.*
- 124/01 SAWYER, Tom: *Canvi cultural i organitzatiu: el cas del Nou Laborisme.*
Entrevista realitzada per Francesc Trilla.
- 125/01 ATKINSON, Sir Tony, *La lluita contra la pobresa: cap a un marc europeu de referència?.*